

Zpráva o konání konference Komárkova jazykovědná Olomouc

Jana Vlčková-Mejvaldová

PedF UK, jana.vlckova@pedf.cuni.cz

Navzdory moderním vědeckým tendencím k mezioborovosti zůstává fonetika na publikačním a konferenčním poli v českém prostředí jazykovědnou disciplínou poněkud utlačovanou až opomíjenou. O to vítanější je počín Katedry bohemistiky Filozofické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci, jejíž pracovníci (hlavními organizátory byli Michaela Kopečková a Petr Pořízka) zvolili pro devátý ročník tradiční konference Komárkova jazykovědná Olomouc zastřešující téma Mluvená čeština v současném lingvistickém výzkumu. Byla to volba nanejvýš šťastná: jak se ukázalo, toto téma nabídlo širokou škálu dílčích subtémat, která reprezentovala výzkumné zájmy českých lingvistů a zejména fonetiků. Mnoho příspěvků přineslo inspiraci i pro školní praxi výuky českého jazyka, kde je zvuková stránka, ač komunikačně nejvytíženější, z různých důvodů zanedbávána či úplně opomíjena.

Pozornost byla věnována i jiným jazykovědným disciplínám, zejména morfologii, syntaxi, dále pak dialektologii, onomastice a stylistice. Celkem si účastníci a návštěvníci z řad odborné i studentské veřejnosti měli možnost vyslechnout úvodní plenární přednášku a 18 příspěvků ve dvou konferenčních dnech, z toho dva příspěvky se uskutečnily online. Vzhledem k tematickému zaměření konference a s přihlédnutím k marginalizaci zvukové stránky jazyka a řečové komunikace ve výuce se ve své zprávě soustředím na příspěvky s fonetickým zaměřením.

Konference proběhla ve dnech 27. a 28. února 2025. Zahájil ji proděkan Filozofické fakulty V. P. Polách narážkou na spojitost s osobností prof. Komárka nejen tematickou, ale i prostorovou, a zmínkou vlastních zkušeností s touto významnou osobností české lingvistiky. Svým pozdravem navázal vedoucí katedry bohemistiky E. Gilk s připomínkou

nejen lingvistických, ale i literárněvědných pamětihodností Olomouce. Oba úvodní řečníci nadhledem a humorem přímo navázali na osobnost, jejíž jméno konference nese.

Autoři jednotlivých konferenčních příspěvků ve svých analýzách exploatovali řečový materiál z různých zdrojů, různého typu, realizovaný s různou měrou autenticity mluvčími profesionálními i neprofesionálními: šlo o nahrávky pořízené v akusticky více či méně ideálním prostředí za účelem konkrétního referovaného výzkumu, o audioknihy, o zpravodajské pořady, dramatickou tvorbu televizní i divadelní, ale i o záznam průběhu výuky cizího jazyka či chatovou komunikaci. Kromě rozmanitosti přístupů i analyzovaných materiálů nabídla konference účastníkům kontakt s kolegy z rozmanitých pracovišť: konference se zúčastnili lingvisté z pražské filozofické fakulty, pedagogické fakulty, z Ústavu pro jazyk český AV ČR, z ostravské filozofické fakulty, z pedagogické fakulty z Hradce Králové, z brněnské filozofické fakulty, a také z krakovské Jagellonské univerzity a samozřejmě z domovské olomoucké filozofické fakulty.

Konference byla uvedena plenární přednáškou, kterou proslovili Š. Šimáčková a V. J. Podlipský. Spojili čtyři různé perspektivy pohledu na fonetickou adaptabilitu percepční i produkční a zkoumali způsob a míru fonetické interference v kontextech různých typů komunikačních situací a různých kombinací účastníků komunikace. Autoři charakterizovali a do kontextu odborných studií zasadili svá nesmírně zajímavá pozorování schopnosti přepínání mezi jazyky, ale i mezi dialekty, percepční adaptability posluchače na fonetickou produkci mluvčího a mezijazykové artikulační interference u dětí. Z hlediska učitelské praxe jsou tato pozorování cenná tím, že pojmenovávají a objasňují průniky artikulace např. při výuce cizích jazyků nebo při přepínání mezi jednotlivými útvary národního jazyka. Rovněž komentují schopnost přizpůsobení percepce artikulačním specifikům komunikačního partnera.

Tematicky se konference rozvinula následovně: problematiky **výslovnosti v češtině jako cizím jazyce** se týkaly dva příspěvky, z nichž vstup J. Veroňkové a T. Kocjančič o výslovnosti *r* a *l* byl založen na instrumentální ultrazvukové analýze a poukázal na účelnost ultrazvukového zobrazení při nácviku artikulace těchto hlásek.

Tematicky navázaly K. Bujoková a T. Kocjančič analýzou na **segmentální rovině**, a sice zkoumáním artikulačního rozdílu mezi slabičnými a neslabičnými *r* a *l*. Autorky došly k závěru, že z hlediska artikulačního se tyto hlásky v závislosti na slabikotvornosti neliší. Oba zmíněné příspěvky představují metodu potenciálně aplikovatelnou i u rodilých mluvčích v raném školním věku, kteří se potýkají s ortofonickou výslovností zejména *l*, a zároveň nastiňují možnosti vzájemné artikulační substituce *r* a *l* ve slabičných a neslabičných pozicích.

Jiné segmentální jevy, a sice ráz a hláskovou protezi, zkoumala M. Kopečková: srovnávala frekvenci jejich výskytu podle regionálního původu mluvčího, podle komunikační situace a podle toho, zda šlo o profesionální či neprofesionální mluvčí. Ukázalo se, že jak ráz, tak proteze jsou častěji realizovány mluvčími z české nářeční oblasti. To je sice závěr očekávaný, nicméně cenný v tom, že geograficky lokalizuje zkoumané jevy

a tím naviguje pozornost (např. vyučujících českého jazyka v tématu zvukové stránky a ortoepie) k regionálně příznakovým odchylkám od výslovnostní normy.

Změnami artikulace vokálů u moderátorů v českých médiích se zabýval P. Pořízka, který uplatnil i hledisko diachronní. Prokázal, že rozdíly v artikulaci jednotlivých vokálů se po roce 1990 zmenšují a toto zmenšení je významnější u moderátorů komerčních médií. Na základě jeho vystoupení se nabízí možnost využití veřejně dostupných zvukových záznamů a jejich využití při výuce, zejména při demonstraci výslovnosti (zejm. otevřenosti nebo zavřenosti) vokálů, při hodnocení jejich stylové platnosti a při percepční, potažmo produkční senzibilitě k jejich rozdílům.

Další referující se ve svých příspěvcích posunuli na **rovinu suprasegmentální**: K. Jirovec nastínil vývoj doudlebského nářečního rysu emfatického přízvukování penultimy a potvrdil živost tohoto nářečního jevu. Na rozmanitém materiálu doložil funkčnost nářečí v každodenních neformálních komunikačních situacích. Pro učitele je to ukazatel smysluplnosti vedení žáků a studentů k diverzifikaci a bohatosti výrazových prostředků v závislosti na komunikační situaci.

Přízvuku v netypické pozici se věnoval i R. Skarnitzl na materiálu audioknih a rozhlasového zpravodajství. Stejný materiál využil i J. Volín ke zjišťování, jak ovlivňuje tvar a pozice modálního slovesa distribuci přízvuku. Jinému jevu ze suprasegmentální oblasti, a sice tempu, byl věnován příspěvek J. Veroňkové, který hledal souvislosti mezi tempem, větným členěním, intonační variabilitou a kvalitou segmentální realizace. Provázanost segmentální a suprasegmentální roviny je přirozeným a velmi důležitým faktorem, který ovlivňuje řečovou kulturu. Chceme-li tedy vést žáky a studenty ke kultivaci řečového projevu, je záhodno traktovat obě zvukové roviny v souvislosti a poukazovat na vzájemně se ovlivňující jevy.

Tempem, respektive možnostmi co nejnázornější prezentace jeho variability v rámci promluvy, se zabýval i příspěvek M. Svatošové. Do tematické oblasti suprasegmentální roviny spadá rovněž příspěvek J. Hoffmannové a L. Jílkové, který na příkladě autentických komunikátů prokázal funkční diferenciaci intonace výrazu „cože“ v otázkách pravých a nepravých. Autorky příspěvek s humorem sobě vlastním doplnily ukázkami ikonických realizací zkoumaného výrazu.

Nový pohled na to, jak **hlasová technika** ovlivňuje řečovou kulturu, nabídla J. Vlčková-Mejvaldová. Názorně propojila zdánlivě nesouvisející fyziologické okolnosti produkce řeči se spisovností na zvukové rovině a poukázala na nutnost alespoň elementárního hlasového školení pro profesionální mluvčí v nejrůznějších oblastech. Absence profylaxe v oblasti hlasové techniky a hygieny nezřídka ústí v dlouhodobé a opakované hlasové indispozice či dokonce dysfonie, což je problém, s nímž má většina pedagogických pracovníků vlastní zkušenosti.

Problematikou výslovnosti, eventuálně komolení příjmení se zabývaly autorky Ž. Dvořáková a V. Štěpánová. Svá pozorování z materiálu jazykové poradny ilustrovaly i zkušenostmi vlastními. Ukázalo se, že nemálo tazatelů očekává od jazykové poradny rozhodnutí rodinných sporů o výslovnosti vlastního příjmení, zatímco jsou to právě oni,

kteří rozhodují o zvukové podobě svého příjmení. V době nárůstu počtu žáků s odlišným mateřským jazykem nebo alespoň s cizojazyčným příjmením (ale nezřídka i s příjmením domácím) pedagogové často váhají, jak to které jméno vyslovit. Příspěvek jim poskytl srozumitelný návod, že nejfunkčnější a zcela legitimní postup je vznést dotaz u jeho nositele.

Další příspěvky opustily zvukový materiál; jejich autoři se zaměřili na ostatní jazykové roviny. Některé z uvedených příspěvků přinášely originální pohled na zvukovou materii řečové komunikace, jiné seznamovaly posluchače spíše s popisnou kvantifikací bez nastínění dalších souvislostí jazykovědných či komunikačních. Nicméně všechny příspěvky podnítily bohatou a erudovanou diskusi, která při zachování tématu příspěvku nabídla rozličné perspektivy pohledu v závislosti na odborných zájmech diskutujícího.

Za zmínku stojí perfektní organizační zvládnutí průběhu konference: moderující vlídně, avšak striktně vedli konferující k dodržení časového limitu. Rovněž průběh konference mimo oficiální program se vyznačoval vřelostí, nadhledem a humorem charakteristickými pro akce pořádané Katedrou bohemistiky FF UP. Za to vše patří organizátorům srdečný dík.